

комплекс взаимообусловленных и взаимосвязанных процессуальных действий, которые выражаются в системе процессуальных отношений; совокупности способов осуществления процессуальной деятельности; процессуальных актах, фиксирующих результаты рассмотрения уголовного дела на каждом этапе.

Суммируя все суждения, считаем целесообразным указать на некоторые существенные признаки уголовно-процессуальной формы:

1) она имеет системный характер. Это свойство дает ей возможность служить в качестве конструктивной основой для моделирования системы уголовного судопроизводства и позволяет таким образом упорядочить возникающие уголовно-процессуальные отношения;

2) она обладает свойством нормативности. Не закрепленная (не регламентированная) модель поведения и деятельности участников уголовного процесса не может выступить в качестве уголовно-процессуальной формы. Требования уголовно-процессуальной формы обязательно должны быть предусмотрены в уголовно-процессуальном законодательстве;

3) она универсальна. Процессуальный режим одинаков для любого вида уголовно-процессуальной деятельности, при рассмотрении любой категории уголовных дел независимо от их объема и сложности;

4) она «эластична». Это свойство процессуальной формы определяет возможность специализации уголовно-процессуальной деятельности, способствует созданию оптимальных условий для реальной защиты прав и законных интересов участников процесса и составляет основу ее дифференциации.

Список использованной литературы:

1. Алексеев Н.С., Даев В.Г., Кокорев Л.Д. Очерк развития науки советского уголовного процесса. – Воронеж, 1980.
2. Григорьев В.Н., Победкин А.В., Яшин В.Н. Уголовный процесс: Учебник. – М., 2005.
3. Дудоров Т.Д. Доктринальное толкование категории «уголовно-процессуальная форма» и ее роль в механизме правового регулирования уголовно-процессуальных отношений // Вестник ВГУ. – 2009. – № 1.
5. Россинский С.В. Уголовный процесс России: Курс лекций. – М., 2008.
6. Рустамов Х.У. Уголовный процесс. Формы. – М., 1998.
7. Славгородских А.А. Уголовно-процессуальная форма и ее значение в обеспечении судебной защиты в Российском досудебном производстве: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Челябинск, 2008.
8. Советский уголовный процесс / Под ред. Д.С. Карева. – М., 1975.
9. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. – М., 1968. – Т. 1.
10. Уголовно-процессуальный Кодекс Азербайджанской Республики. – Баку, 2011.
11. Якуб М.Л. Процессуальная форма в советском уголовном судопроизводстве. – М., 1981.

Поступила в редакцию 20.06.2012

РИБ'ЯНЕЦЬ С.А., здобувач
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ, ПІДОЗРЮВАНИХ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНІВ, КВАЛІФІКОВАНИХ ВІДПОВІДНО ДО ст. 259 КК УКРАЇНИ

Розглянуто особливості проведення допитів неповнолітніх підозрюваних. Наголошено на значенні допитів неповнолітніх злочинців для встановлення всіх обставин вчиненого злочину.

Ключові слова: допит, неповнолітній злочинець, тактичні прийоми, учасники, підготовка до допиту

Рассматриваются особенности проведения допросов несовершеннолетних подозреваемых. Указывается на значение допросов несовершеннолетних преступников в установлении всех обстоятельств совершения преступления.

Ключевые слова: допрос, несовершеннолетний преступник, тактический прием, участники, подготовка к допросу.

The article discusses the features of interrogations of minors. The findings point to the significance of interrogations of juvenile offenders in establishing all the circumstances of the crime.

Key words: *interrogation, juvenile delinquent, tactics, participants, preparation for examination.*

Злочини неповнолітніх – це проблема, з якою стикається та бореться кожна держава. Зміст цієї проблеми полягає не тільки в тому, що вчинюються злочини, які необхідно розслідувати, а й у тому, що суб'єктами вчинених злочинів є діти, життя яких тільки починається. Сучасний стан злочинності неповнолітніх не може не викликати занепокоєння держави, тому злочинність цієї категорії осіб перебуває в полі пріоритетної уваги вчених-криміналістів.

Встановлення істини у справі можливе насамперед шляхом проведення слідчих дій. Серед них на початковому етапі розслідування важливе місце посідає допит. Загальновідомо, що допит є найбільш поширеною слідчою дією, що займає майже 25 % від загальної кількості робочого часу слідчого [1, с. 282]. У той же час зі всього бюджету часу, що витрачається слідчим на провадження слідчих дій, на проведення допитів припадає понад 80 % [4, с. 3]. Незважаючи на те, що останній є найбільш повторюваною процесуальною дією, він при цьому залишається дією складною, у кожному конкретному випадку індивідуальною, а іноді – неповторною.

Проведенню допитів завжди приділяли увагу відомі вчені-криміналісти, серед яких Р.С. Белкін, А.Ф. Волобуєв, В.К. Весельський, О.Н. Колесніченко, В.О. Коновалова, В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, М.В. Салтєвський, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та ін.

Особливості проведення слідчих дій, у тому числі й допиту, при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності стали предметом дослідження Р.Г. Золотарьова, М.А. Михайлова, В.М. Плетенця, В.М. Логи, А.М. Столбова, Д.В. Тишина. Однак належної уваги з боку науковців не було приділено питанню зазначених протиправних діянь, вчинених неповнолітніми, та особливостям допиту останніх. Це викликає труднощі для правоохоронців при проведенні розглядуваної слідчої дії, що призводить до упущення важливих фактів та унеможливорює подальше визначення всіх обставин справи, що й визначає актуальність даної статті.

Метою нашої статті є формулювання відповідних рекомендацій щодо проведення допиту неповнолітніх, підозрюваних за фактами передачі ними завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Це обумовлено тим, що наявність знань про вказані особливості визначає кількість сил та засобів, що витрачаються працівниками правоохоронних органів для отримання певного результату при розслідуванні цих злочинів.

У ході допиту неповнолітній підозрюваний може як визнати свою причетність до вчиненого злочину, так і відмовитися від неї. Розглянемо особливості проведення допиту при невизнанні неповнолітнім причетності до вчиненого злочину. Слідчому необхідно якомога ретельніше провести допит із застосуванням наявного комплексу тактичних прийомів. Тактика допиту підозрюваного визначається слідчим з урахуванням ситуації, що склалась у справі. Показання підозрюваного, як правило, одержуються на початковому етапі розслідування злочину. У цей момент він ще не знає, якими доказами володіє слідчий, і практично не в змозі протиставити свою лінію захисту [7, с. 193]. Зазначене вказує на необхідність слідчого спрямовувати зусилля на проведення допиту підозрюваного у найкоротший з моменту порушення кримінальної справи час. Це не дозволить злочинцю виробити власну позицію. Підозрюваний може досить швидко змінити зайняту позицію під впливом тактичних прийомів. Без них складно, а іноді неможливо розкрити злочин [3, с. 8]. Великого значення набувають і такі тактичні прийоми, як використання фактору раптовості, суперечностей у свідченнях допитуваного, створення напруги. Доцільно використовувати як тактичний прийом різний темп допитів (прискорений, уповільнений).

Серед тактичних прийомів широко використовуються такі:

- ті, що спонукають допитуваного до міркувань та давання свідчень (постановка запитань, котрі дозволяють уточнити, яка саме інформація відома допитуваному за даною справою; нагадування у загальних рисах про подію, що відбулась, постановка нагадуючих запитань, уточнення емоційного стану допитуваного, обстановки, умов, за яких формувалися його свідчення, оживлення його асоціативних зв'язків з метою відновлення у пам'яті сприйнятих ним факторів і т.п.);

- спрямовані на здійснення психологічного тиску на допитуваного: наміри допитуваного

відмовитися від протидії та введення слідства в оману, створення уяви про безнадійність таких спроб, використання сумнівів допитуваного у спроможності дотримуватися до кінця обраної ним негативної позиції, пред'явлення знеацька найбільш важливих доказів та ін.;

- таких, що застосовуються у безконфліктних ситуаціях: створення доброзичливої обстановки на допиті, що сприяє даванню повних та достовірних свідчень, оживлення асоціативних зв'язків та надання допомоги у згадуванні сприйнятих допитуваним фактів, постановка уточнюючих питань з метою не допустити у свідченнях прогалин та неточностей та ін.;

- використовувані у конфліктних ситуаціях: створення на допиті суворо-робочої обстановки, котра була б несприятливою для вираження неприязні до слідчого, а навпаки, викликала б повагу до нього; подолання негативної позиції, створення враження про повну поінформованість слідчого про обставини справи, переконання допитуваного у даремності конфліктів, суверенітету та приховування відомих йому фактів тощо [8, с. 33].

Вивчення судово-слідчої практики дозволило встановити, що допит неповнолітніх підозрюваних проводився відразу ж після затримання у 47 % випадків. Ці дані визначають, що слідчими недостатньо повно використовуються можливості одержання інформації від неповнолітніх злочинців з уникненням протидії з їхнього боку. Поясненням цього може бути, наприклад, те, що до проведення допиту зазначеної категорії осіб слідчому необхідно належним чином підготуватися. Це передусім полягає у необхідності залучення відповідних учасників, якими залежно від конкретної ситуації можуть бути адвокат, педагог, психолог, спеціалісти вибухотехнічної, криміналістичної служб тощо. Оскільки допит неповнолітнього злочинця вимагає дотримання відповідної процедури, перед слідчим постає завдання забезпечити процес проведення даної слідчої дії зі всіма обов'язковими та необхідними учасниками. Таким чином, може скластися ситуація, коли неповнолітній злочинець через низку факторів встигає визначити для себе лінію поведінки під час проведення допиту.

Мета слідчого при використанні цього прийому не спроба «спіймати» особу, котра протидіє розслідуванню, на неточностях, обмовах, а створити обстановку, котра переконує у даремності таких спроб. Заслуговує на увагу й такий тактичний прийом, як допит на місці події. Повторне сприйняття місця, де відбулася подія, сприяє відновленню в пам'яті забутого. Не виключені випадки проведення повторних допитів у розрахунок на зміну особою показань для підтвердження версії, обраної та перевіреної слідчим як перспективної [6, с. 260].

Вивчення судово-слідчої практики демонструє, що у 89 % випадків допит неповнолітніх підозрюваних проводився більше одного разу. Однак вважаємо, що під час повторного допиту особа, яка дає неправдиві свідчення, переважно не пам'ятає всіх обставин, повідомлених нею раніше. Можуть використовуватися й інші тактичні прийоми. Їх кількість, послідовність визначатиметься слідчим у кожному конкретному випадку. Професіоналізм слідчого полягає насамперед у тому, щоб спланувати та використати увесь потенціал тактичних прийомів та отримати якомога більше інформації.

Викрити неправду можна активним веденням допиту, тобто ставленням значної кількості запитань, що викликає дезорганізацію психічних процесів підозрюваного, тому що особі важко утримувати у пам'яті всі відповіді на попередні запитання [5, с. 41]. Відповідно, постановка уточнюючих, контрольних запитань сприяє його викриттю. Зазначене ускладнює переведення уваги неповнолітнього злочинця, створює для нього дефіцит часу на обмірковування вчинків слідчого, аналіз взаємозв'язку та логіки вчинюваних дій, позбавляє можливості дотримуватися обраного способу, лінії протидії розслідування. Результатом цього, як правило, є докази поведінки – обмови, повідомлення суперечливих даних та ін. Викликати допитуваного, особливо раніше не засудженого, на відверту розмову дозволяє роз'яснення того, що шире казаття та сприяння розкриттю вчиненого злочину законодавець вважає обставинами, які пом'якшують відповідальність [2, с. 78].

Вивченням кримінальних справ розглядуваної категорії з'ясовано, що допити неповнолітніх підозрюваних були спрямовані на одержання таких відомостей, як встановлення обставин злочину та з'ясування даних, які мають тактичне значення, що простежувалось за всіма справами. З'ясуванню причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, приділяли свою увагу слідчі у 90 % кримінальних справ. Ці відомості, на нашу думку, визначають неналежне використання слідчими тактичних прийомів на зразок таких, як негайний допит після затримання. Відповідно, слідчими здебільшого використовується як тактичний прийом повторний допит неповнолітніх злочинців.

Майстерність та професіоналізм слідчого полягає в тому, щоб, використовуючи усі прийоми та засоби, правильно спланувати їх, готуючись до допитів, уміти варіювати ними під час допитів, відмовляючись від одних та звертаючись до інших, виходячи зі слідчої ситуації, що склалася [9, с. 120].

Отримані нами дані дають можливість визначити важливість проведення допитів неповнолітніх підозрюваних. Саме під час їх проведення отримується значна кількість інформації, що сприяє встановленню істини. При цьому слідчим доводиться стикатися з ситуаціями визнання та невизнання підозрюваним причетності до злочину. У ході допитів розглядуваної категорії осіб всіма слідчими з'ясовуються обставини злочину, повідомлення, характер дій кожного співучасника, дані, що мають тактичне значення. Більшість слідчих під час допиту приділяють увагу з'ясуванню причин та умов, що сприяли вчиненню злочину. Неодноразові допити підозрюваних переважно більшістю слідчих можуть бути розцінені як застосування тактичних прийомів. Про це ж свідчить і проведення допитів половиною респондентів-слідчих відразу після затримання. Таким чином, можемо наголосити на необхідності використання слідчими усього наявного комплексу тактичних прийомів при проведенні допитів неповнолітніх злочинців з метою з'ясування істини у справі. У той же час підготовка до проведення допиту має бути обов'язковою складовою цієї слідчої дії. При цьому в ході підготовчих заходів слідчий має визначити коло учасників, перелік та послідовність постановки запитань, використання тактичних прийомів.

Перспективи подальшого дослідження завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, вчинених неповнолітніми, вбачаємо у висвітленні особливостей допиту інших категорій осіб.

Список використаної літератури:

1. Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): Монографія. – К., 1999.
2. Золотарев Р.Г. Доказывание по уголовным делам о заведомо ложном сообщении об акте терроризма: Учеб. пособие. – М., 2008.
3. Клим А.М. Криминалистическая методика расследования злоупотребления властью или служебными полномочиями / Под ред. В.Ф. Ермоловича. – Минск, 2000.
4. Криминалістика: Учебник / Под ред. проф. А.Г. Филиппова и А.Ф. Вольнского. – М., 1998.
5. Лускатов О.В. Організаційно-тактичні особливості допиту після відновлення слідства у справі про нерозкритий злочин // Науковий вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ. – 2007. – № 1 (32).
6. Митрохина З.И. Использование знаний психологии при производстве допроса: Учеб. пособие. – К., 1990.
7. Селиванов Н.А. Расследование преступлений повышенной опасности: Пособие для следователя. – М., 1999.
8. Стахівський С.М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: Монографія. – К., 2005.
9. Чаплинський К.О. Тактика проведення окремих слідчих дій: Монографія. – Дніпропетровськ, 2006.

Надійшла до редакції 19.06.2012

